

Kitap Deęerlendirmesi ve Tenkitler

Fadime Rukiye BAYINDIR*

Milal ve Nihal, 20 (2), 2023 / ISSN: 1304-5482 / e-ISSN: 2564-6478
Gönderim Tarihi: 09.09.2023 / Kabul Tarihi: 09.12.2023 / Yayın Tarihi: 31.12.2023

Metin Yasa, Şiirlerle Din Felsefesi; İman-Akıl-Aşk

(Ankara: Elis Yayınları, 2019), 128 s.

Metin Yasa tarafından kaleme alınan bu eser; “Önsöz”, “Giriş”, “Din Felsefesi”, “Tanrı’nın Varlığı”, “Din Dili ve Tanrı’yı Konuşma”, “Kötülük Sorunu”, “Ölümsüzlük Sorunu”, “Tanrı-evren İlişkisi”, “Din, Bilim, Felsefe ve Etik” olmak üzere yedi bölüm ve bir sonuçtan meydana gelmektedir. Yazar eserin önsözünde daha önce yazmış olduğu din felsefesi ve sorunlarıyla ilgili iki eserine özel atıfla söze başlar ve bu iki eserde din felsefesi alanı ve sorunlarını birini soru-sorgu-sonuç üzerinden, diğerini de yakın-delil-fayda üzerinden tartıştığını ifade eder. Bu eserinde de temel dinamik geleneğini bozmayan yazar, din felsefesinin alanı ve sorunlarını iman, akıl ve aşk kavramları üzerinden tartışır ve bu tartışmayı yaparken de eserin isminden anlaşılacağı üzere şiirsel bir dil kullanmayı tercih eder. Yazarın bu araştırmadaki temel hedefi ise din felsefesinin temel konu ve sorunlarını tartışırken, yapısal, ilişkiyel ve eleştirel

* Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi [<https://ror.org/028k5qw24>], Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Samsun, Türkiye / Dr., Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences, Philosophy and Religious Sciences, Samsun, Türkiye [f.r.bayindir@hotmail.com] ORCID: 0000-0001-9510-2461.

yönlere ağırlık vererek, din felsefesi sahasını yeni bir deneyim alanına çekmek ve yeni bir yorum kazandırmaktır. Yazara göre ancak böyle bir tutum sergileyerek, din felsefesinin temel konu ve sorunlarına kısa yoldan daha rahat gidebilecek, bilgi sahibi olunmasına olanak sağlanacaktır. Böylelikle de din felsefesi disiplini, konu ve sorunları hususunda istenildiği, arzulandığı ölçüde; veri, bilgi ve sonuca sahip olabilme yönünde bir adım daha öne çıkacaktır.

Yazar, *Şiirlerle Din Felsefesi* isimli eserinin Giriş'inde iman, akıl ve aşk üzerinden bir din felsefesi yapacağını, çünkü bu kavramların din felsefesi yapmanın temel dinamiği olduğunu belirtirken, kendisine de kavramsal çözümleme metodunu referans alır. Yine yazara göre, din felsefesi yaparken imana, akla ve aşka kayıtsız kalınmayacağı böylelikle de bu üç dinamik üzerinden varoluşsal inanç sorunlarını tartışmaya odaklanılacağı vurgulanmaktadır. Yazar, iman-akıl-aşk üçlüsünün dengesini kurarak hem çözüm önerileri getirmek hem de öngörülemeyen çıkmazları bertaraf etmek için bu kavramların din felsefesi alanında ne derece önemli olduğunun altını çizer. Böylece yazarın amacı, bu kavramları ön plana çıkartmak ve aralarındaki ilişkiyle din felsefesinin imanla zenginleşeceği, akılla enginleşeceği ve aşkla dinginleşeceği gerçeğini göstermektir.

Birinci Bölümde yazar, "Din Felsefesi" başlığıyla kalite sorununu dikkate alarak, din felsefesini bilimde engin duruş üzerinden tartışmaya başlar. Yazar bilimde engin duruş söz konusu edildiğinde öncelikli olarak din felsefesinin bir inanç disiplini olduğunu ve imana, akla, aşka atıf yapılması gerektiğini ifade eder. Çünkü yazara göre din felsefesinin merkezinde iman vardır ve ne imanı yazacak güç aklın elindedir, ne de imanı silecek güç aşkın dilindedir. Din felsefesi, kuşatıcı olduğu için iman, akıl ve aşkın buluştuğu bir varlık alanının olduğunu kabul etmek, sonrasında ise doğru inanç, kesin bilgi ve gerçek aşkın bir noktada buluşacağını bilmek gerekir. Yazar din felsefesinde bilimde engin duruşun öne çıkarılması halinde, din felsefesi oluşturmanın özgünlüğü yakalamak ve din felsefesinin bir inanç disiplini olduğunu dizelerinde şu şekilde dile getirir:

"Bu bir disiplin; din felsefesi

Zirvede belirir, gür nefesi

...

İnançta eğer sorun görürsen

Bu disipline haber ver hemen"

Yazar, din felsefesi söz konusu edildiğinde sorunun çetin olacağını belirterek, konusu dinin inanç bölümü olan din felsefesinin; din ile ilgisi ve din ile bağlantılı temeli gerekli koşul, felsefe ile ilgisi ve felsefe ile bağlantılı temeli ise yeterli koşul olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder. Ayrıca yazar din felsefesi yapılırken sorunun çetin oluşu açısından duyarlı olmak gerektiğini, kendini yenilemek gerektiğini ve değişime açık olunması gerektiğinin altını çizmektedir. Çünkü bize göre din felsefesi, dinsel inanca yönelik sorunu ortaya koyan, ortaya koyduğu sorunu irdeleyen ve irdelediği soruna çözüm üreten bir disiplin olması nedeniyle yeniliğe açık, eleştirel, tarafsız ve tutarlı aynı zamanda da kendine özgü olması gerekmektedir.

İkinci Bölümde yazar, “Tanrı’nın Varlığı” başlığıyla Tanrı’ya imanın bir vahiy konusu olduğunu dile getirerek, ontolojik, kozmolojik ve teolojik delili tartışmaya açar. Tanrı’nın varlığı ile ilgili bu deliller klasik bir anlatımdan ziyade rasyonel bir derinlik ve kavram zenginliği ile işlenir. Yazar, Tanrı’nın varlığını ortaya koyabilmek adına işlenen bu delillerin sadece akıl ışığında değil, ayı zamanda imana ve aşka da atıf yapılarak ele alınması gerektiğine dikkat çeker. Yazarın bu tutumu ile din felsefesi alanında bütüncül ve yenilikçi bir yapının öne çıktığını dolayısıyla da karmaşık gibi görünen bu hususların şiirsel bir anlatım ile son derece yalın ve açıklayıcı olduğu görülmektedir. Son olarak yazar kendisine özgü alternatif bir delil sunarak da çalışmasının özgünlüğünü ortaya koyar. Yazarın öne sürmüş olduğu bu delil ölümsüzlük delilidir. Bu delil beşeri özen üzerinden işlenir ve bu delilin hem ölümsüzlüğü Tanrı’nın varlığıyla olası hem de Tanrı’nın varlığını ölümsüzlükle anlamlı gördüğü için din felsefesi açısından kritik bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu delilde Tanrı’nın ölümsüz oluşundan insanın ölümsüz oluşuna gitme, insanın ölümsüzlüğe olan özleminden dolayı Tanrı’nın varlığına ulaşma söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla beşerî ölümsüzleşme özenini merkeze alan ölümsüzlük delili, Tanrı varlığı ile aynı zamanda varoluşsal bir inanç sorunu da ortaya koymaktadır. Bu iç içe geçişin aynı öze sahip olduğunun altını çizen yazar bunu dizilerinde ise şöyle anlatır:

“Beşerî arzu özde zorunlu
Ölümsüz olmak değil sorunlu

...

Büyük amaç Tanrı'da aşka git

Hediye al, gönülde köşke git"

Üçüncü Bölümde yazar, "Din Dili ve Tanrı'yı Konuşma" başlığıyla din dilini, dinsel veriden söze giriş üzerinden tartışmaya açar. Bu bağlamda din dilinin, önemsenen verilerin, insani ve etik yaklaşım içinde öne çıkan düşüncelerle uyumlu olmasına değinilir. Bunun için de önce Tanrı'yı konuşmaya yönelik vahye bağlı bir varlık alanı olarak din üzerinden nitelikli veri sağlanmalı, insanla bağlantı belirlenmeli sonrasında ise etik tarafından olması gereken bilgiyle konuşma düzeyi saptanmalıdır. Tanrı'yı konuşmaya yönelik etik ve insani yaklaşımla bağlantılı olan dinsel veriden söze giriş yazar tarafından şöyle dillendirilir:

"Din dilini tanı, gör, ihtişam

Öne çıksın her yanlış inkısam

...

Din dilinde var bilimsel bir öz

İmandan, akıldan, aşktan her söz"

Tanrı'yı konuşmanın Tanrı'yı algıda öze iniş üzerinden düşünülmesi, öne çıkan düşüncelerin rasyonel ve felsefi yaklaşım içinde beliren eksik ya da sınırlayıcı verilerden ayıklanmasıyla gerçekleşeceği yazar için önem teşkil etmektedir. Çünkü ona göre ancak bu eksik ve sınırlayıcı veriler yadsındığında Tanrı'yı konuşmak mümkün olmaktadır. Yazar bu imkanın içerisinde belirsizliklerin olduğunu kabul etmiş olsa da yine de iman, akıl ve aşk dinamikleri üzerinden bu belirsizliğin bertaraf edilebileceğini ve Tanrı'yı konuşmanın olanağının ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Bunun içinde yapılması gereken şey öncelikli olarak ufuk daraltan belirsizlikten kurtulmak ve ezberciliğe sığınma yanılığısına düşmeden, aranan ölçüde yeni şey söyleme olanağının önünü açmak olacaktır. Aksi takdirde betimleyici ve tekrara düşen bir düşüncenin ötesine gidilemeyeceği de bir gerçektir.

Dördüncü Bölümde yazar, "Kötülük Sorunu" başlığı altında kötülüğü varlığı nesnel, tanımını öznel olan bir sorun olarak görmektedir. Sorunun nesnel oluşu içerik olarak taşıdığı keder, acı ve gamdan; öznel oluşu ise konumları farklı varlıklara ilişmesinden ileri geldiği öne sürülmektedir. Kötülük sorunu karşısında yazarın

iman, akıl ve aşk üzerinden geliştirmiş olduğu teodise şekli ise doğruyu bulmaya yardımcı olacağı düşüncesi ile iman, akıl ve aşk üzerinden şöyle betimlenir:

“İyiliğe koş, kötüye diren
Bırak ne varsa seni kemiren
Bol olsun çare imandan yana
Varlık akla ve aşka boyana”

Bilindiği üzere kötülük sorunuyla başa çıkmanın önemli bir işlev olduğu sezilmektedir. Kötülük sorunu bizleri sadece Tanrı'ya iman sorununa iletmediği gibi aynı zamanda çözümler üretmeye de sevk etmektedir. Ancak geleneksel düşüncede ve batıda yer alan ontolojik ve epistemolojik çözümler doğrultusunda kötülük probleme karşı doyurucu bir öneri getirilemediği de açıktır. Çünkü “Var karşıtıyla birlikte vardır” ve “İyiliği bilmek için kötülüğü bilmek gerekir” gibi ifadeler ne yazık ki bir çözüm önerisi olmaktan öte “Sınırlı bir Tanrı” algısı yaratmıştır. Dolayısıyla önerilmesi gereken şey kötülüğün varlığını kabul etmek ve ilahi-beşeri iradenin devreye girmesini beklemek olmalıdır.

Beşinci Bölümde yazar, “Ölümsüzlük Sorunu” başlığı altında ölümsüzlüğü, din felsefesinin temel varoluşsal bir sorunu olarak görüp, bu sorunun bir ucunda nitelikli Tanrı, diğer ucunda ise ölümsüzlük özlemi içinde olan insanın var olduğunu ifade eder. Ölümsüzlüğün öte dünyaya özlem oluşu, onun üzerinde düşünme üretmeye açık olduğunun altını çizen yazar, ölümsüzlük konusunda dinin ne kadar duyarlı ise felsefe ve bilimin de en az o kadar duyarlı olduğunu belirtir. Bu duyarlılık ise şu şekilde dile dökülür:

“Ey insan, özlemin ne, nereye?
Umarız, atılmazsın dereye
...
Vaşilere yem olsak ne yazar?
Özlemlerde ölümsüzlük yazar”

Ölümsüzlük özlemi söz konusu olduğunda, korunması zorunlu öz olarak benlik konusu iki açıdan ele alınmalıdır. Bireysel benin ölümsüz olduğunu ve bedenini dirilişi kendi olmak isteyen insan açısından önemlidir diyen ile bireysel ben ölümsüz değildir ve bedenini çürümesiyle her şey yok olur diyen. Ölümsüzlük problemi varoluşsal bir problem olmasından kaynaklı hem dünyanın sonunu

hem de insanın sonunu sorgulamaktadır. Sonluluk inancı insan anlayışını meşgul eden, değişmez gibi görünen kimi verilerin yeniden tartışılmaya açılması ve konunun dini, felsefi ve bilimsel ayağı sorgulanmalıdır.

Altıncı Bölümde yazar, “Tanrı-Evren İlişkisi” başlığı altında Tanrı-evren ilişkisini düşünce üretmeyi hak eden bir din felsefesi konusu olarak görür ve yıpratıcı bir konuma sahip olan deizmi, dine mesafeli kalma planı olması bakımından eleştirirken, tehlikeli duruma sahip olan ateizmi ise dini yadsıma planı olarak değerlendirdiği görülmektedir. Her iki akım da inancı tehdit eden, merkezine Tanrı kavramını koyan bir yapıya sahiptir ve her iki akımda da bir müdahalesizlik söz konusudur. Günümüzde kışkırtıcı, kasıtlı ve de tehdit içerikli sorular sorulup, bu iki akıma kapı aralandığı bilinmektedir. Tanrı mı insanı, insan mı Tanrı’yı yarattı? Tanrı varsa insan özgür olamaz vb. tarzda sorular deizmin ve ateizmin dinamiklerini oluşturmaktadır. Neticesinde sonsuz bir evrenin içerisine atılan ve sahibi olmayan varlıklar olarak manevi boşluklar oluşturulmaktadır. Bu sorunları önlemek amacıyla bu konuların özümsemesi ve çözüm önerilerinin getirilmesi gerekmektedir.

Tanrı-evren ilişkisini kritik tutum üzerinden değerlendiren yazar, panteizmi “teolojik anlamsızlık” üreten bir doktrin olarak açmalar ve bu doktrin içinde, ontolojik olarak ne ben, ne sen, ne de deneyim vardır diyerek panteizme sert bir eleştiri getirir. Buna ek olarak da panteizm varoluşsal inanç sorunlarına yönelik verileri yok sayarak, salt görüneye indirgeyerek Tanrı’nın varlığına gölge düşürdüğü de dikkat çekicidir. Tanrı-evren ilişkisini anlatma hususunda panenteizmin öz olarak, anlaşılır düzeyde teolojik anlam üreten bir doktrin konumunda olduğu, dolayısıyla da bu doktrin içinde, varlık tabakalarının net olarak korunmuş olduğu belirtilir. Yazar panenteizmin teknoloji çağında dinin yükselişine katkı sağlama konusunda etkili olduğunu ve bunu da varoluşsal sorunları tartışmada iman, akıl, aşktan oluşan üçlüyle güçlenebileceğini vurgular:

“Panenteizmde iç içe varlık
Geniştir hakkın yolu yok darlık

...

Panenteizm okusan bir süreç
İmanı al, akla sarıl, aşkı seç”

Yedinci Bölümde yazar, “Din, Bilim, Felsefe ve Etik” başlığı altında Tanrı, insan, evren ve bunlar arasındaki ilişkiyi düzenleyen varlık alanları olarak din, bilim, felsefe ve etiği dile getirir. Dini vahiyle gelen olarak nitelendiren yazar öncelikle dinsel duyarlılığın önemine dikkat çekmektedir. Din felsefesinde dinin vahiyle gelen özüne sadık kalmayı din oluşturma istemi yönünde bir beklenti içine girmesine neden olacağı düşüncesiyle eleştirilir. Yazarın bu türden bir beklentinin her şeyden önce din felsefesinin özüyle bağdaşmayacağı, vahiyle gelen dinin, iman, akıl, aşk ilişkileri bağlamında ortaya konması gerektiğini dile getirir. Huzura neden olacak bilimin ise din felsefesinde bilime olan ilgiyi artıracığı ortadadır. Çünkü yazara göre huzura neden, yalnızca taşıdığı öze değil, aynı zamanda onu besleyecek iman, akıl ve aşkla da bağlantı halindedir. Felsefi düşünün önemi ise şöyle ifade edilir: Felsefi düşünce güven olarak nitelendirilen alan sorunu anlayarak tartışmak, tartışarak çözümlenmek ve çözümlenerek sonuca ulaşma söz konusu olduğu için varoluşsal önemi olan kimi gerçeklikleri sorgulamayı öncelemektedir. Yazara göre bunlar, aynı zamanda felsefenin olumsal yönlerini anlamada da atfı yapılacak kimi temel hususlar olduğu için konunun özü şöyle bağlanır:

“Düşüne güven, felsefede kal

Felsefi derinlik olsun ussal

...

Felsefede sorgulanır yaşam

Düşüne güven akla ihtişam”

Yazar son olarak ise olmalı denen etik ile öncelikli olarak sorumluluğu ön plana çıkarır. Bu bağlamda etik; sorumluluk kavramının yanında dinin, felsefenin ve bilimin kayıtsız kalamayacağı, ödev, hak, güven, mutluluk ve bunların karşıtlarını da içerdiğine yer verilir. Etiğin bağlantılı olduğu vahiyle gelen içeriğiyle din, huzura neden olarak görülen bilim ve düşünce güven anlamında felsefe gibi varlık alanları söz konusudur ve etik anılan varlık alanlarını hem etkiler hem de onlardan etkilenir özelliği belirtilmektedir.

Ana hatlarıyla tanıtmaya ve özetlemeye çalıştığımız “*Şiirlerle Din Felsefesi, İman-Akıl-Aşk*” isimli eser varoluşsal inanç sorunlarının bir bütün halinde ele alınmasını ve din felsefesinin doğasını kendi kültürümüzde etkin olan iman, akıl ve aşk üzerinden tartışmaya teşvik etmektedir. Böylelikle eser din felsefesinin işlevsel bir güç kazanmasını buradan hareketle de yazarın, din felsefesine iman, akıl,

aşk dinamikleri açısından, eleştirel bakışı, çözümleyici görevi, bütüncül yaklaşımı, rasyonel paylaşımı, yaratıcı sorguyu ve teolojik bulguyu açık hale getirmeyi hedeflediği görülmektedir.

Yazarın din felsefesi konu ve sorunlarına bakışı ile din felsefesini iyileştirme ve geliştirme çabasını doğrudan anlatabilmesi için üzerinde durduğu iki nokta dikkat çekicidir. Bunlardan ilki din felsefesi tarihine sadık kalmak ve din felsefesinin kavramsal yapısını geliştirmek. Din felsefesi üzerinden stratejik bir tutum edinmek ve sistematik bir tavır takınmak için iman, akıl ve aşk kavramlarını merkeze alan bu eserin özümsevenek okunması ve derinlemesine yorumlanması elzemdir. Çünkü hem dinsel, bilimsel ve felsefi bir bütünün yanında hem de edebi bir öz taşıması sıkça tesadüf etmediği gibi çokça tezahür de etmemektedir. Sonuç olarak iman, akıl ve aşk üzerinden bir din felsefesi yapma imanı olabildiğince gür, akli yeterince hür ve aşkı gereğince zor, bütün olarak ise imanı, akli ve aşkı büyük ölçüde yar olarak görmelidir.

***